

Oponentský posudek diplomové práce

Název práce: Filosofické základy výchovy ve volném čase
Autor: Jiří Muk
Posudek vypracoval: PaedDr. Petr Bauman

Cílem posuzované diplomové práce je: „zamyslet se nad problematikou výchovy s přihlédnutím na volný čas (*sic!*), který jako důležitý prvek k výchově pomáhá(,) a dále upozornit na to, že volný čas(,) chápaný jako *scholé*, teprve výchovu jako takovou zakládá.“ Diplomand v ní prokázal schopnost zorientovat se v náročných filosofických textech vybraných autorů a pokusil se samostatně domyslet a zformulovat základní teze, na nichž by mohl (nebo měl) být postaven základ výchovy ve volném čase.

Jazyková a formální stránka práce, použité zdroje

Při pročitání textu bylo možné narazit na přibližně 30 chyb, textových i gramatických. Po stránce stylistické oceňuji, že se autor snaží o samostatné vyjadřování, nicméně nelze přehlédnout vliv autorů, z nichž čerpá. Je otázkou, nakolik je stylistika diplomové práce autentická a nakolik se snaží přiblížit „folklóru“ české fenomenologie.

Seznam použitých zdrojů čítá 40 položek. Požadavky kladené na rozsah diplomové práce byly splněny (práce sestává ze 73 stran vlastního textu). Použité zdroje jsou citovány korektně, snad jen citační odkazy pod čarou mohly být zkrácené.

Obsahová stránka práce

Celkově lze text hodnotit ze dvou úhlů pohledu. Pokud bychom jej považovali za studii Patočkovy a Paloušovy filosofie výchovy s vytažením konsekvencí pro výchovu ve volném čase, pak je třeba říci, že se jedná o práci velmi zdařilou. Zachycuje základní moment této filosofie, jímž je bezpochyby *scholé* – čas chápaný jako posvátná chvíle vytržení ze starosti o všednodenní živobytí, příležitost k přesazení sebe sama, vztažení se k vyššímu Bytí, realizaci pravé podstaty lidství, tj. výchovy. Z tohoto úhlu pohledu pak vyplývá zásadní důsledek pro pojetí výchovy ve volném čase jako výchovy *náboženské* (v tom nejširším slova smyslu). A diplomand k tomuto závěru nejenže dospívá, ale také jej poměrně odvážně formuluje. Potěšitelné je rovněž dovození místa oboru Pedagogika volného času na TF.

Z jiného zorného úhlu však hodnocení předložené práce již tak pozitivně nevyznívá. Je-li cílem pojednání o filosofii výchovy ve volném čase obecně, nikoli pouze analýza jedné myšlenkové školy, pak je třeba práci vytknout přílišnou závislost na omezeném okruhu autorů, absenci komparace jejich úvah s jinými autory zabývajícími se filosofií výchovy nebo alespoň hlubší kritickou analýzu či komentář k prezentovaným myšlenkám, případně upozornění na jiné alternativy.

Rovněž zůstala nevyužita možnost konfrontace výchovy jako pojmu filosofického a pojmu definovaného na základě zkoumání sociální reality. Bylo by rovněž užitečné, kdyby práce reflektovala terminologický vývoj pedagogiky a pedagogické psychologie posledních několika desetiletí; takto by bylo možno při jednotlivých úvahách lépe odlišovat výchovu a učení, výchovu jako proces a výchovu jako produkt, výchovu a pedagogiku apod. Stejně tak některé problémy, které Palouš řeší, byly již překonány novými otázkami (např. dualismus výchovy jako sociálního působení a zrání byl překonán v sociálním konstruktivismu apod.). Prospěšná mohla být rovněž konfrontace některých závěrů s aktuální sociální realitou: např. řada Paloušových argumentů by byla zproblematizována přihlédnutím k tomu, že nežijeme ve společnosti homogenní ale multikulturní. Přitom toto „přihlížení“ k disciplinám „nefilosofickým“ by nemuselo sloužit k destrukci filosofických úvah, ale naopak k jejich očistění „na dřev“, k jasnějšímu sledování problému podstaty či smyslu výchovy, o něž v předložené práci jde především.

Práce je myšlenkově natolik bohatá, že by zasluhovala oponenturu a diskusi podrobnější a rozsáhlejší než umožňuje čas a prostor vymezený obhajobě diplomové práce, proto se omezím pouze na poznámky k jednotlivým závěrům práce.

- 1) „Výchova jako celek se nedá zcela vědecky komplexně obsáhnout a vymezit.“ Skutečně z mnohosti pojetí výchovy (resp. výzkumných paradigmat) vyplývá nemožnost výchovu jako fenomén popsat či definovat? Pokud by tomu tak bylo, byla by vůbec možná pedagogika (a tedy i pedagogika volného času) jako věda?
- 2) „Výchova se nedá myslet, výchova se dá pouze dělat.“ Nejedná se o pouze zdánlivý problém, který vzniká, nerozlišujeme-li proces samotný od reflexe tohoto procesu?

- 3) „Bohužel v současné době (...) to, co se nazývá *scholé*, totiž škola, zdaleka nemá ono „ne-dělní“ poslání, a stává se pravým opakem jejího původního významu.“ Tato teze předpokládá homogenní koncepci vzdělávání, realita soudobých školských systémů je dnes však jiná a kromě výchovy orientované utilitárně (prakticky) existuje řada dalších, které usilují především o ono „pozvednutí člověka“ v duchu *scholé*. Této tezi je rovněž možno oponovat také jinou interpretací *scholé* a Platónova „jeskynního mýtu“ (viz dále).
- 4) „Volný čas nemusí být vůbec volný a svobodný.“ A byl by to pak ještě *volný čas*? Diplomand zde ukazuje zajímavé rozlišení, které by se dalo vyjádřit i takto: čas může být *zdánlivě* volný a svobodný, nebo *skutečně* volný a svobodný; tento druhý případ je pak označován jako *scholé*.
- 5) Pravá svoboda (tj. kvalita zakládající volný čas) je označována jako „svoboda v odpovědnosti a k odpovědnosti před Bohem“. Je tedy vůbec možná nenáboženská výchova ve volném čase? Je spojení *scholé* a *religio* nutné?
- 6) „Scholé je oním filosofickým základem výchovy ve volném čase a de facto i výchovy jako takové.“ Jinde v textu se o *scholé* hovoří jako o specifickém časovém intervalu v rámci volného času. Je tedy *scholé* časovým intervalem, nebo kvalitou času, která zakládá výchovu (výchova se děje prostřednictvím *scholé*), nebo je naopak výchova kvalitou vyčleňující *scholé* jako interval ze zbytku volného času (tj. ve volném čase se děje *paideia* a protože se děje *paideia*, hovoříme o tomto čase jako o *scholé*; zbytek volného času, kde se *paideia* neděje, ale děje se např. *paidia*, hra-relaxace, pak jako *scholé* neoznačujeme)? Nebo je základem výchovy jiná Kvalita zakládající jak výchovu, tak *scholé*?
- 7) Posláním výchovy (a tedy i PVC) je „uvolňování ze zaneprázdněnosti do posvátného prostoru *scholé*, v němž se děje skutečná výchova(,) a který je prostorem opravdové výchovy.“ Pokud by *scholé* byla intervalem, kdy se děje výchova, pak je tato teze nesmyslná. Pokud by *scholé* byla kvalitou, k níž člověk prostřednictvím výchovy dospěje, pak bude výchova procesem tohoto „spění ke *scholé*“. Má potom smysl hovořit o poslání výchovy? Nebylo by lepší hovořit o poslání oné Kvality, která výchovu iniciuje? V kontextu uvažování R. Palouše i diplomové práce je to Bůh (rozhodně ne vychovatel a už vůbec ne věda o výchově). Není pak ale od člověka troufalé Bohu předepisovat nějaké „poslání“? To by totiž Boha převyšovalo a... Nebo je tomu jinak?
- 8) Naopak teze, že „primárním úkolem“ PVC je „zkoumání *scholé*“, je velmi podnětná. Otázkou však je, jak by toto zkoumání mělo vypadat? Pokud by se totiž jednalo nikoli o zkoumání *scholé* jako intervalu v čase, ale o zkoumání Kvality, která *scholé* zakládá, pak by dle mého mínění PVC nebyla ničím jiným než teologií, resp. teologií výchovy...

Je patrné, že předložená práce více otázek otevírá - nebo spíše implicitně obsahuje - než řeší. Stále je však třeba mít na paměti, že stojí na východiscích Paloušovy interpretace Platónova „jeskynního mýtu“. Stojí na premise (1) *scholé* jako času nepracovního a současně posvátného a na premise (2) „božské instance“, která způsobuje ono „vyvádění“, tj. výchovu. Jsou to však jediná možná východiska? Je Paloušova interpretace správná?

Pro dokreslení výše uvedených námitek se pokusím navrhnout alternativní interpretaci Platónova dialogu. Ono vyvádění z jeskyně není především směřování od práce k „ne-práci“, ale nové nasměrování – od zdání ke skutečnému Dobru. Není to směřování všech, ale pouze filosofů. Podle Platónova vlastního komentáře navíc není iniciováno nějakou „abstraktní instancí“, ale zakladateli obce, kteří stejně tak filosofy nutí, aby se do jeskyně vrátili, tj. aby sloužili dobru obce, aby „rozumně jednali, ať v soukromí, ať v obci.“ Tedy výchova může být interpretována jako směřování k Dobru pro dobro obce, za účelem lepšího praktického života. A není toto snad úkolem dnešní školy, která může fungovat právě díky „volnému času“ (tj. času, kdy děti nemusí pracovat na poli či v továrně, kdy i dospělí mají mimo práce čas na „další vzdělávání“)? Tedy, stejně jako Paloušova interpretace vyústí ve spojení *scholé* s *religio* a ztotožnění výchovy ve volném čase s výchovou náboženskou, tato interpretace naopak rozšiřuje chápání *scholé* i na oblast „školní“ a ruší rozdíl mezi výchovou ve volném čase a výchovou vůbec...

Tyto i výše uvedené postřehy předkládám nikoli jako finální „posudek“ práce, ale zejména jako příspěvek ke společnému *dialogu*, který diplomand svou prací otevřel.

Předloženou práci **doporučuji** k obhajobě; navrhované hodnocení: „**výborně / velmi dobře**“.

V Českých Budějovicích, 25. srpna 2009.

